

felszabadítása után az emlékművet restaurálták. 1954-ben, az áldozatok kivégzésének 100 éves évfordulóján az emlékművet kerítéssel vették körül. Az *Utunk* 1954. március 12-i 12. számában egy cikket is közölt az esemény 100. évfordulója alkalmából. Attól az évtől a tanuló ifjúság minden évben elhelyezi a virágkoszorúját az emlékműnél anélkül, hogy megemlékezést tartanának.

Figyelembe véve, hogy a tanuló ifjúság, a helyi értelmiségiek egy része és a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet képviselője felkérték Farczady Elek elvtársat, a Bolyai Múzeum igazgatóját,¹³ hogy vasárnap 11 órától a megemlékező ünnepségek alkalmával tartson egy előadást, a következőket javasoljuk:

Az Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetemen valamint néhány középiskolában március 9-én a tanórák befejezése után szervezzünk megemlékező ülészakokat. Azt is javasoljuk továbbá, hogy vasárnap, 11 órai kezdettel helyezzünk el virágkoszorúkat a székely mártírok emlékművénél, és hogy a városi néptanács végrehajtó bizottságának egy tagja tartson egy rövid beszédet. A megemlékezés hasznos lesz az együttélő nemzetiségek barátságának elmélyítésében. Abban az esetben, ha a megemlékezést nem hagyják jóvá, kérjük, értesítsenek, hogy az egyetemisták körében elvégezhesük az ide vonatkozó politikai munkát.

Első titkár: Csupor Lajos

ANDJM, fond 1134, dos. 181/1957, 37-38. f. Géppel írt román nyelvű irat magyar fordítása.

65.

Az RMP Magyar Autonóm Tartományi pártbizottság jelentése a szükséges nemzetiségpolitikai intézkedésekről¹⁴

Marosvásárhely, 1957. március 7.

a.) A vezetőkáderek helyes nemzeti és társadalmi összetétele, a milícia, katonai parancsnokság, Belügyminisztérium (BM), Törvényszék, Ügyészség és más állami és gazdasági szervek keretében.

b.) A szakmai iskoláknál egyes magyar nyelvű osztályok létesítése.

c.) A haladó hagyományok és helyi műemlékek ápolása.

b.) A vezetőkáderek helyes nemzeti és társadalmi összetétele a milícia, katonai parancsnokság, Belügyminisztérium, Ügyészség és más állami és gazdasági szervek keretében.

A tartományi pártbizottság az Adminisztratív Osztálya révén, az utóbbi időkben behatóan foglalkozott a párt nemzetiségi politikájának helyes alkalmazásával az államigazgatási és államvédelmi apparátus keretein belül. Az állambiztonság és

13 Farczady Elek (1890–1974), történész, 1951–61 között a Bolyai Dokumentációs Könyvtár (ma Teleki Téka) igazgatója.

14 A jelentés magyar nyelven készült; a fogalmazási hibákat megőriztük, csupán az ékezeteket javítottuk ki az olvashatóság kedvéért.

milícia keretén belül a létszámcsökkentés alkalmával különös gondot fordított arra, hogy a vezetőkáderek összetétele nemzetiségi és társadalmi szempontból tartományunk sajátosságainak megfelelő legyen. Hasonlóképpen figyelembe vette, hogy azok a személyek, akik közvetlen kapcsolatban vannak a lakossággal, ismerjék az együttélő nemzetiségek nyelvét.

1) Az állambiztonsági apparátus keretén belül a vezetőkáderek nemzetiségi összetétele a következő: az összlétszámából 71% magyar, 20% román, 9% más nemzetiségű. Ami a társadalmi összetételt illeti, a helyzet a következő: az összlétszámából 62% munkás, 3% szakképzetlen, 18% kisiparos, kiskereskedő, 11% szegényparaszt, 3% középparaszt 3% értelmiség. Ezen apparátus keretén belül a nemzetiségi és társadalmi összetétel megfelelő-nemcsak a vezetőkádereket illetően a tartomány sajátosságainak, hanem az egész operatív személyzetre vonatkozólag is. Így például az operatív személyzet 62%-a magyar, 34,6% román és 3,4% más nemzetiségű. A társadalmi összetétele az operatív személyzetnek a következő: 55% munkás, alapfoglalkozású, 13%-a mezőgazdasági dolgozó, 30% tisztviselő, 2%-a értelmiségi.

Megemlíthetjük, hogy a tartomány területén egyetlen vezetőkáder sincs az államvédelmi apparátusban, aki ne ismerné a lakosság nyelvét, így pld. Blăjan elvtárs a maroshévízi rajon [járás] főnöke és Oláh elvtárs a kézdivásárhelyi rajon főnöke, akik román nemzetiségűek, mindketten beszélnek a magyar nyelvet.

2) A miliciánál a vezetőkáderek nemzetiségi összetétele a következő: magyar 60%, román 38%, más nemzetiségű 2%. A társadalmi összetétele pedig: munkás 65%, tisztviselő 18%, szakképzetlen 10%, intellektuel 5%, szegényparaszt 2%. A milícia összlétszámából 50,98% román és csak 48,40%-a magyar. A fenti adatokat elemezve megállapíthatjuk, hogy míg a vezetőkáderek nemzetiségi összetételét sikerült megjavítani a létszámcsökkentés alkalmával (habár ez sem kielégítő a tartománynál), addig az összlétszámra vonatkozólag ugyanezt elérni nem tudtuk. Azért sem sikerült a létszámcsökkentés alkalmával ezt a kérdést teljesen megoldani, mert mindenekelőtt fontos szempont volt a káderek szakmai és politikai felkészültsége. Továbbá az, hogy a Központi Milícia szervei nem vették figyelembe a Tartományi Pártbizottság azon javaslatát, hogy fokozatosan a magyar nyelvet nem ismerő 158 kádert helyezték más tartományokba és helyettük magyar nyelvet ismerő kádereket hozzanak. Az anyanyelv használatának biztosítása érdekében a lehetőségek szerint intézkedés történt, hogy a magyar nyelvet nem ismerő káderek többnyire Régen és Maroshévíz rajonokba legyenek elhelyezve. Így kb. 20–25%-át az alkalmazottaknak áthelyezték más helyiségekbe a nyelvismereteknek megfelelően. A nemzetiségi és társadalmi összetétel további megjavítása érdekében intézkedés történt, hogy a jövőben a káderek alkalmazásánál szem előtt tartsák, mint fontos szempontot a nemzetiségi és társadalmi helyzetét.

3) A katonai parancsnokságnál (*Comisariat*) a vezetőkáderek 74%-a román nemzetiségű és 26%-a magyar. A társadalmi összetételt illetően: 55% munkás, 45% tisztviselő. Hangsúlyozzuk, hogy a katonai parancsnokság össz-dolgozóinak több

mint 97%-a román nemzetiségű, akik nagyon kismértékben ismerik a magyar nyelvet. A fentiekből kitűnik, hogy a katonai parancsnokság és milícia szerveknél, a káderek nemzetiségi összetétele nem kielégítő és a jövőre nézve intézkedni kell ennek megjavítása érdekében.

4) A törvényszéknél a nemzetiségi összetétel a következő: a vezetőkáderek összlétszáma 12, amelyből 4 román és 8 magyar. A 4 román bíró (elnök) közül kettő nem ismeri a magyar nyelvet, ezek a régeni és maroshévi rajon elnökei. A társadalmi összetétel: 5 munkás, 4 tisztviselő, 2 szegényparaszt, 1 pap. Az anyanyelv helyes használatának biztosítása érdekében intézkedés történt, hogy a régeni, valamint a marosvásárhelyi városi törvényszékhez egy-egy fordítót neveztek ki. A tartományi pártbizottság javaslatára az Igazságügyi Minisztérium intézkedési tervet készített arra vonatkozólag, hogy a magyar nyelvet nem ismerő kádereket, főleg bírókat, a román lakta rajonokba helyezze. Így például a marosvásárhelyi rajonból Daschevici Napoleont és Munteanu Mariát, valamint Fînaru Aurel Székelykeresztúrról. E tekintetben azonban még ezidáig semmi intézkedés nem történt.

5) Az ügyészségnél a 17 vezetőkáderből 16 magyar és 1 másnemzetiségű. Ezek közül 7 munkás, 5 tisztviselő, 3 szegényparaszt és egy kiskereskedő. Az operatív személyzet közül olyan, aki nem ismeri a magyar nyelvet csak Régen és Maroshévíz rajonokban van.

6) Az egészségügy terén a 100 vezetőkáderből 71 magyar, 18 román és 11 más nemzetiségű. A román anyanyelvű káderek nagyrésze Maroshévíz és Régen rajonban dolgoznak. Minden vezetőkáder ismeri a lakosság nyelvét. A jövőre nézve az egészségügyi káderek összetételének megjavítása érdekében a régeni és maroshévi néptanács egészségügyi osztálya élére román nemzetiségű kádert kell helyezni.

b.) A szakmai iskoláknál egyes magyar nyelvű osztályok létesítése.

A tartományi pártbizottság büroja az utóbbi időben behatóbban foglalkozott a szakmai iskolákkal és megvizsgálta pártunk nemzetiségi politikájának alkalmazását a szakmunkásképzés területén. A szakmai- és technikai iskolák fejlődéséről helyzetképet kapunk, ha összehasonlítjuk az 1950 és 1956-os iskolai év adatait. Ennek alapján a következő a helyzet:

	1950	1956
magyar tannyelvű iskola	27	11
román tannyelvű iskola	5	4
vegyes osztályok	14	13
összesen	45	28

Tehát a különböző szakminisztériumok feloszlattak 13 magyar nyelvű, egy román nyelvű és egy vegyes iskolát és több iskola profilját megváltoztatták. A

felosztott iskolák közé tartoznak a középfokú technikai iskolák. Ezek közül egyeseket teljesen megszüntettek, többet pedig átváltoztattak szakmai iskolává. De az intézkedés helyes volt, mert az üzemeknek nincs szüksége annyi technikusra.

- A megszüntetett középfokú iskolák közé tartozik; a statisztikai iskola, sport, pénzügyi, könyvtárosi, zeneművészeti, állattenyésztési iskola.

- Szakmai iskolává alakult középfokú iskolák: építészeti 2 mezőgazdasági, fémipari iskola.

- Az átszervezés alkalmával középkáderek kiképzésére technikusokat létesítettek. Ilyen a mezőgazdasági, könyvelői iskola, kereskedelmi könyvelő, felcser és könnyűipar részére normatorok iskolája. A szakmai iskolák közül kevesebbet szüntettek meg.

Véleményünk szerint az iskolák számának csökkentése és átszervezése indokolt, mert a tanügyi reform után felduzzasztott és sok esetben rosszul profilált szakmai iskolahálózat nem mindig a szükségletnek megfelelően képezett kádereket. Mindezek mellett meg kell mondanunk, hogy a szakmai és technikai középfokú iskolák megszüntetése, átszervezése alkalmával hibák is történtek. Legnagyobb elégedetlenséget Marosvásárhelyen a Zeneművészeti Középiskola megszüntetése váltotta ki. Ez az iskola 1913 óta működött és zeneértő középkádereket képezett a különböző művészegyütteseknek és ugyanakkor általános műveltséget is nyújtott a növendékeknek. (XI. osztállyal működött.) Egyes szakmai iskolák megszüntetésén és átszervezésén kívül az 1956/57-es iskolai évben érezhetően csökkentették a meglévő szakmai és technikai iskolák beiskolázási tervét. Ahhoz, hogy alapos véleményt mondhassunk ezen intézkedésről, ismernünk kellene az üzemek munkaerőszükségletének távlatait. Erre azonban nincs lehetőségünk, mert az üzemek, vállalatok csak negyedévenként kapják meg a munkaerő tervüket. Ellenben annyi bizonyos, hogy az iskolák a végzett növendékeket eddig el tudták helyezni. Az is tény, hogy a csökkentett kerettel működő szakiskolák távolról sem tudják kielégíteni a nagy lélekszámmal jelentkező növendékek felvétel iránti kérését. Sok VII. osztályt végzett növendéknek nincs továbbtanulási lehetősége.

Ez a helyzet különösen a magyar tannyelvű szakmai iskoláknál szembetűnő. Ugyanis ebben az évben tartományunk szakiskolái 293-mal kevesebb növendéket vehettek fel, mint az előző tanévben, s ebből 173 [fős] létszámcsökkentés a magyar nyelvű iskoláknál történt. Ezen intézkedés következtében az első évre felvett tanulók 28%-a román, és 72%-a magyar. A nemzetiségi összetétel aránya nem megfelelő, ha figyelembe vesszük, hogy tartományunk elemi iskoláinak V-VII. osztályaiban a növendékek 17%-a román és 83%-a magyar. (1956-ban végzett VII. osztályosok nemzetiségi aránya: 15,4% román, 84,6% magyar.

Marosvásárhelyen az 1956/57-es iskolai évben felvételi vizsgára 1135 magyar anyanyelvű tanuló jelentkezett, akik közül 356 helyszűke miatt kimaradt annak ellenére, hogy sikerült a felvételi vizsgájuk. Csupán az 1-es számú fémipari iskola 106 helyére 509 tanuló jelentkezett. Megjegyzendő, hogy amíg a fémipari iskola magyar nyelvű tagozatára nem jutottak be a marosvásárhelyi gyermekek se,

akiknek nagyrésze munkáseredetű, addig a román tagozaton az I. éven 25 tanuló közül csak 7 volt munkáseredetű, többségük vidékről és más tartományból jött.

A tartományi pártbizottság büroja 1956. novemberében elemezte a szakmai iskolák helyzetét és javaslatot tett a Központi Vezetőségnek, pártunk nemzetiségi politikájának alkalmazásában fennálló hibák felszámolására. E kérdés megoldásában pártunk Központi Vezetőségétől nagy segítséget kaptunk. Megoldódtak mindazok a kérdések, amelyeknek elintézését az 1956/57-es iskolai évre javasoltuk. Ennek alapján a marosvásárhelyi két fémipari szakiskolát egyesítették és 3 magyar tannyelvű osztállyal bővítették:

- egy karbantartó lakatos osztály	25 tanulóval,
- egy lakatos esztergályos osztály	25 tanulóval,
- egy bőripari osztály	29 tanulóval.

A fémipari iskola mellett 19 tanulóval egy magyar nyelvű konzervipari osztályt is létesítettek a meggyesfalvi konzervgyár részére. Az intézkedés nyomán az év elején kimaradt – főleg Marosvásárhelyről – növendékek többsége bejutott az iskolába. Azonban tekintettel arra, hogy a két iskola összevonása az új osztályok létesítése a tanév megkezdése után két hónappal történt, a növendékek tanulmányi színvonalában, munkájában lemaradást tapasztaltunk. Ehhez a lemaradáshoz a két hónapos késésen kívül az is hozzájárult, hogy az említett osztályokba gyengébb tanulók kerültek be, mint a tanév megkezdése előtt megtartott felvételi vizsgák alkalmával. Az új osztályokban a növendékek 40–50%-a elbukott a félévi vizsgán. Az iskola igazgatósága megszervezte a gyenge tanulók megsegítését és jelenleg a bukottak száma 20–25%-ra csökkent.

A tartományi pártbizottság javaslatára november hónapban a fémipari iskolában magyar nyelvű mesterképző tagozatot létesítettek 18 hallgatóval. Azelőtt csak román nyelvű mesterképző létezett. Ebben az időben létesítettek levelező mesterképző tagozatot a faipari iskolában is. Itt a tanítás csak magyar nyelven folyik és a felvett tanulók száma 143. Ennél az iskolánál bútór- és fűrészipar részére képeznek mestereket, illetve képesítik azokat, akik jelenleg mesteri beosztásban dolgoznak, de nincs megfelelő iskolai végzettségük. 143 hallgató közül 114 a Magyar Autonóm Tartomány üzemeiből van.

A tartományi pártbizottság Tudomány és Kultúrosztálya ebben az iskolai évben többet foglalkozott a szakiskolákkal, mint az előző években. Szeptemberben az ipari osztályokkal közösen a tartomány összes szakiskoláinak igazgatóival értekezletet szervezett, amelyen megvitatták a beiskolázási terv teljesítését. A beiskolázási terv megállapításánál elkövetett egyes hibákról tájékoztatót készített a Központi Vezetőségnek. Az osztály aktivistái ellenőrizték, a Marosvásárhely fém-faipari iskolák[at], az udvarhelyi fémipari és mezőgazdasági iskolát. Azonban az eredmény távolról sem kielégítő. Épp annyira hiányos, a tartományi pártbizottság különböző osztályainak munkája, a szakiskolák ellenőrzését illetően, habár szakmunkás utánpótlásról van szó. Szükséges, hogy ezen osztályok a munkaterületükhöz tartozó szakmai iskolák működését ismerjék, s segítsék és ellenőrizzék az üzemek

vezetőségét, hogy többet foglalkozzanak a hozzájuk tartozó szakmai iskolákkal. A Tudomány és Kultúrosztálynak több segítséget kell adnia az iskolák nevelőmunkájának megjavítása érdekében.

A szakmai iskolákkal kapcsolatosan a Pártunk Központi Vezetőségének tett javaslatok közül a jövő iskolai évben a következő kérdéseket kell még megoldani:

- A marosvásárhelyi faipari iskola mellett szükséges egy magyar tannyelvű kárpitos osztály létesítése.

- Vissza kell állítani a zeneművészeti középiskolát.

Az iskola visszaállítását sürgeti az a tény is, hogy az elemi és közép-elméleti iskolákba bevezették a zeneoktatást, és ennek biztosítására az egyetemeknek mind több zenetanárt kell képezniük. A középfokú zeneművészeti iskola a legjobb káderforrása a zeneművészeti főiskolának. Ezenkívül a rajoni kultúrházaknak, községi kultúrotthonoknak aktivistákra van szükségük. Jelenlegi tartományunkban 32 egész fizetésű kultúrotthon-igazgató hiányzik.

- Tekintettel arra, hogy a cukorgyárnak az élelmiszeripari üzemeknek nincs biztosítva a káderutánpótlás, szükséges a cukorgyár mellett egy magyar nyelvű szakiskola létesítése, amely biztosítaná az összes élelmiszeripari üzem részére a szakmunkásokat. Jelenleg az újonnan létesített konzervipari osztállyal együtt két élelmiszeripari osztály létezik a fémipari iskola mellett. Azonban a tartomány üzemei részére nem képez elég szakkadert.

- A görgényi erdészeti iskola mellett magyar nyelvű tagozatot kell létesíteni.

- A somlyói, málnási és marosfői speciális szakiskolát két helyre kell összevonni és benne magyar nyelvű tagozatot létesíteni.

- A X. osztályt végzett növendékek elhelyezésének biztosítására magyar nyelvű technikumokat kell létesíteni. Így egy technikumot fém- és faipari szekcióval. Ezenkívül a Gyergyó rajoni pártbizottság kéri, hogy létesítsenek egy erdészeti technikumot. Az iskolának épületet is tudnak biztosítani azáltal, hogy a román nyelvű elméleti iskolát átviszik Hévízre.

- Az udvarhelyi pártbizottság kéri, hogy a szabó és cipész kisipari termelőszövetkezet szakember utánpótlásának biztosítására a helybeli fém- és faipari iskola mellett létesítsenek egy szabó és egy cipész szakosztályt, 25-25 hallgatóval.

Javasoljuk, hogy a tartományi tanügyi osztályon egy tanfelügyelő kizárólag a szakmai iskolákkal foglalkozzék. Ezenkívül a néptanács különböző osztályai szakmai szempontból ellenőrizzék ezen iskolákat. Erre azért van szükség, mert ezek az iskolák a szakminisztériumokhoz tartoznak és a tartományi néptanács különböző osztályai nem foglalkoznak ezekkel az egységekkel, csak a mezőgazdasági osztályon van egy elvtárs, aki felel a mezőgazdasági iskolákért.

c) Jelentés a haladó hagyományok ápolása és a műemlékvédelemmel kapcsolatban végzett munkáról.

A tartományi pártkonferencia határozata értelmében a haladó hagyományok ápolására és a műemlékvédelemre vonatkozóan a tudomány és kultúrosztály a

következőkről számolhat be. A tartományi pártbizottság segítségével a tartományi néptanács végrehajtó bizottsága megalakította a tartományi, haladó hagyományokat ápoló és műemlékvédő bizottságot. Hasonló bizottságok létesültek a tartomány összes rajonaiban. Ezek a bizottságok azon dolgoznak, hogy felmérjék a tartomány területén lévő műemlékeket és kiegészítsék a Tudományos Akadémia hivatalos listáját, amelyből annak idején számos műemlék kimaradt. Ugyancsak távlati tervet készítenek arra vonatkozóan, hogy forradalmi hagyományaink megőrzésére emléktáblákat és emlékoszlopokat emeljenek, valamint a múlt kimagasló személyiségeinek szobrot állítsanak. A tartományi pártbizottság, szorosan együttműködve a tartományi néptanács végrehajtó bizottságával a haladó hagyományok ápolása terén az elmúlt év folyamán jelentős eredményeket ért el:

- 1956. november hónapban Bolyai Farkas haladó tudós halálának 100 éves évfordulójára három napos ünnepeket szerveztünk Marosvásárhelyen. Ezzel kapcsolatosan rövidesen megjelenik a Bolyai Farkas emlékalbum. A Bolyai ünnepeket Sepsiszentgyörgyön is megtartották.

- Jelentős munka folyt könyvkiadás terén is. Megjelent Spielmann József munkája Nyulas Ferencről. Kiadásra kerültek: Jancsó Elemér [gondozásában] Aranka György Nyelvművelő Társaság iratai. Az állami könyvkiadó marosvásárhelyi fiókjá kiadta Tolnai Lajos, Jókai Mór és Liviu Rebreanu regényeit.

- A Székely Színház 10 éves évfordulója azért volt jelentős a haladó hagyományok ápolása terén, mert ez alkalommal kiállítást szerveztek a meglévő dokumentációs adatok alapján, a Marosvásárhelyen egy évszázad óta vívott küzdelemről egy állandó színház létesítéséért. Ugyanakkor a bemutatott színdarab is, Kós Károly „Budai Nagy Antal” c. drámája, hazánkban együttélő népek közös harcát tükrözi a földesúri elnyomás ellen.

- Az 1907-es parasztlázadás megünneplésére az egész tartomány területén megszerveztük közösen a tartományi néptanács kultúrosztályával ünnepi ülések megtartását március 3-án (előadások, előadók és műsor anyag).

- Március 2-án a tartomány összes iskoláiban és főiskoláiban a közoktatásügyi minisztérium utasítására megünnepezték Arany János születésének 140-ik évfordulóját. (Az I.M.F.-nél¹⁵ március 2-án irodalmi est volt.)

- Sepsiszentgyörgyön előkészületek folynak Gyárfás Jenő festőművész születése 100. évfordulójának megünneplésére, amelyet 1957. április 6-án tartanak meg. A sepsiszentgyörgyi városi néptanács végrehajtó bizottsága határozatot hozott, hogy az ünnepség alkalmával a város egyik utcáját Gyárfás Jenőről nevezi el.

- Jelentős munkálatok folynak Marosvásárhelyen a Bolyai Farkas középiskola épületének helyrehozására és kibővítésére, melyre az iskola 5,000.000 lejt kapott. Az iskola fennállásának 400 éves évfordulóját országos ünnepség keretében ez év nyarán tartják meg.

- Az elmúlt hónap folyamán Marosvásárhelyen a városi pártbizottság irányításával két bizottság alakult, melynek [sic] feladata egyrészt a forradalmi múzeum

¹⁵ I.M.F. Institutul Medico-Farmaceutic, magyarul Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet.

anyagának felkutatása és a múzeum létrehozása, másrészt Vásárhely monográfiájának elkészítése.

- Jelentős munkát végzett a haladó hagyományok ápolása terén a helyi sajtó, cikkek, riportok, beszámolók közlésével, így például a Bolyai ünnepek népszerűsítése, az 1907-es parasztlázadás dokumentumainak és az emlékünnepek [műsorainak] közlése, egy külön Arany János oldal a március 2-i számban, stb.

Mindezen eredmények mellett rá kell mutatnunk arra, hogy a haladó hagyományok ápolása terén még számos hiányosságot nem tudtunk leküzdeni. A legfontosabb hiányosságunk az, hogy a haladó hagyományok feltárásában és népszerűsítésében nem sikerült bevonnunk megfelelő számú szakembert és nem tudtuk az egész tartományt átfogni. A műemlékek ápolásával is nagy mértékben foglalkoztunk ebben az időszakban. Tartományunk igen gazdag műemlékekben, amelyek történelmi múltunk iratlan emlékei. Sikerült eddig helyrehozni Bernáth Andor szülőházát és azt emléktáblával ellátni, ugyancsak emléktáblával láttuk el Medeséren - Keresztúr rajonban Szabó Árpád szülőházát, Gábor Áron eresztevényi síremlékét és a Bolyaiak Marosvásárhelyi síremlékét helyreállították, és emléktáblát helyeztek az intézetben Bolyai Farkas halálának 100. évfordulója alkalmával. Zágoni Mikes Kelemen házának alapját a 2 öreg cserfát s az akkori malmot védőkerítéssel látták el. Rendbehozták a madéfalvi veszedelem emlékművét, központi alapból újraépült a marosvécsi várkastély. A derzsi unitárius templomot renoválták, amelyben a híres Szent László korabeli freskók találhatóak. Jelenleg folynak Marosvásárhelyen a Tolnai ház újjáépítési munkálatai. Ugyancsak most készül a két Bolyai szobra, amelyet a Bolyai Farkas középiskola előtti téren helyeznek el. Izsák Márton és Csorvási [Csorvássy] István szobrászművészek dolgoznak a Lenin szobor elkészítésén, amely valószínűleg jövő évben kerül felállításra Marosvásárhelyen. A Körösi Csoma Sándor szobrot kijavítása után Csomakőrösön fogják felállítani.

A műemlékvédelem terén azonban igen súlyos hibákat is észlelhetünk. A legtöbb történelmi és építészeti műemlék, kastélyház stb. állami és szövetkezeti kezelésben van. Ezekre a műemlékekre nem fordítottak kellő gondot és jelenleg is nagyon elhanyagolt állapotban vannak. A sepsiszentgyörgyi Oltszemi kastélyban¹⁶ például neki fogtak a freskók lefestésének, az árkosai kollektív gazdaság a kastély egyik legszebb erkélyét lebontotta, amelyet nem tudtunk megakadályozni. A földesúri osztály felszámolásának időszakában írásbeli dokumentumok kallódtak el, amely[ek] tartományunk történelmének jelentős okmányait tartalmazták. Ezek a hibák nagymértékben abból is származnak, hogy a törvényes rendelkezések ellenére a műemlékeket még mindezieig nem látták el táblákkal és nem kötöttek szerződést a műemlékeket jelenleg használó személyekkel vagy intézményekkel. Míg a helyi sajtó a haladó hagyományok ápolása terén sokoldalú munkát fejtett ki, a műemlékek védelmének népszerűsítését teljesen elhanyagolta, holott ezen a

¹⁶ Az oltszemi Mikó-kastély.

téren jelentős felvilágosító munkára van szükség. Mindezeket figyelembe véve, a munka megjavítása érdekében a következő javaslatokat tesszük:

1) A haladó hagyományok ápolása és a műemlékek megvédése érdekében javasoljuk, hogy a rajoni pártbizottságok ez év októberéig értékeljék a rajoni haladó hagyományokat ápoló bizottságok munkáját és segítsék ezeket a bizottságokat, hogy a tervbe vett munkálatokat időben elvégezzék.

2) A műemlékek megvédése szempontjából szükséges lenne, hogy a tartományi néptanács városrendészeti és építészeti osztályának kertében egy szektort¹⁷ létesítsenek, amelyben egy építész mérnök és egy történelem tanár dolgozna. A városrendészeti és építészeti osztály schemájában¹⁸ szerepel ez a szektor, azonban a mi tartományunkban ez még ezideig nem alakult meg. Javasoljuk, hogy a tartományi néptanács végrehajtó bizottsága ez ügyben tegye meg a szükséges lépéseket.

3) Javasoljuk, hogy a marosvölgyi munkásmozgalomban résztvett neves harcosok volt lakóházait emléktáblával lássuk el, és pedig ez év folyamán: Lázár Ödön lakóházát Marosvásárhelyen, Hánér Ferenc lakóházát Marosvásárhelyen, Salamon Ernő költő lakóházát Marosvásárhelyen, Józsa Béla szülőházát Hodjában [Hogyában] – Udvarhely rajonban, a gyimesi községházát a gyimesi felkelés megemlékezésére, Simó Géza lakóházát Marosvásárhelyen.¹⁹

4) Javasoljuk, hogy a marosvásárhelyi I. számú román fiúliceumot ismét nevezzük el Papiu Ilarian, haladó román értelmiségiről és az iskola előtti térre, helyezzük vissza a régi helyére Papiu Ilarian szobrát.

5) Javasoljuk, hogy a tartományi néptanács végrehajtó bizottsága intézkedjen a rajoni és községi néptanácsoknál, hogy kezdjék meg az illető vidék monográfiájához szükséges adatok összegyűjtését, mert enélkül nem készülhet el a tartomány monográfiája.

ANDJM, fond 1134, dosar 173/1957, 204–214. f. Géppel írt magyar nyelvű jelentés.

¹⁷ Alosztályt.

¹⁸ Szervezeti felépítésében.

¹⁹ A felsorolt személyeket az 1944 előtti erdélyi magyar munkásmozgalom mártírjaiként tartották számon az ötvenes években. Tiszteletükre utcákat, üzemeket, művelődési házakat, kollégiumokat neveztek el.